

Posudek vedoucího práce na diplomovou práci Matouše Turka *Místo lesa v literárních pramenech 14.-15. století v česko-francouzsko-anglické perspektivě*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2015, 62 stran

Diplomová práce Matouše Turka se věnuje problému, který zatím v české medievistice nebyl komplexně zpracován: jde o motiv lesa jako prvek tematické a kompoziční výstavby textu. Pramennou základnou se diplomantovi staly rozmanité texty dlouhého 14. století – dvorské a rytířské romány, legendy o svatém Prokopu a Dalimilovu kroniku. Komparativní rozměr představují pasáže o motivu lesa v anglické a francouzské literární alegorii 14. a 15. století. Konkrétní staročeské textové pasáže procházejí v diplomové práci Matouše Turka srovnáním s předlohami v jiných jazycích (středohornoněmčina, latina, střední francouzština), přičemž diplomant dokázal plně zúročit výjimečné jazykové znalosti – podtrhnu, že jako posluchač pravidelného česko-francouzského historického semináře je také studentem angličtiny. Na jeho odborném vývoji se navíc pozitivně podepsalo roční studium v rámci programu Erasmus v inspirativním prostředí belgické Université catholique de Louvain, jež se dlouhodobě specializuje na analýzu literárních textů se zaměřením na svět přírody a v poslední době dokonce i na střeoevropské prameny.

Již v úvodu práce se Matouš Turek vymezil vůči dosavadní nepřilíh čtené české literatuře k problematice lesa, zvláště k poněkud konzervativní a pramenně zužující Klimkově publikaci z roku 2014. V jakémsi kritickém odstupu vůči ní se rozhodl probádat zobrazení lesa v širší

škále literárních pramenů, než jsou pouze latinské kroniky, a podat tak ke Klimkově výkladu paralelní, odlišný, snad i vyváženější pohled. Teoretickým východiskem práce se mu stala tzv. recepční estetika, směr zkoumání textů, který se orientuje na analýzu jejich příjmu a zpracování vnímatelem. Diplomant přijal, dle mého názoru oprávněně, zásadní metodologický postulát, podle něhož je každá adaptace látky nově vytvořeným textem ve vlastním slova smyslu (s. 3). Při analýze a komparaci pramenů se rozhodl překračovat hranice mezi texty (ať už novodobě vytvořenými či konvenčně středověkými) – to dovolilo zachytit les jako dlouhotrvající topos na jedné straně a proměny jeho funkčního využití, chápání a vnitřního naplnění na straně druhé. Jeden příklad za všechny: zatímco na české straně pramennou základnu tvoří především romány, Dalimilova kronika a prokopské legendy, z anglofrancouzského prostoru si Matouš Turek zvolil spíše skladby alegorické.

Diplomant prokázal v práci mimořádný cit pro studium specifického druhu historických pramenů, kterým jsou literární texty. Vzhledem k tématu a zaměření pokládám za velmi užitečné vymezení základní terminologie (*izotopie, horizont očekávání, chronotop, fikční svět* atd.) Důležitá jsou přirozeně i upřesnění ohledně pramenných citací – v tomto smyslu však nemohu pominout jednu z mála výtek, jež jako vedoucí práce diplomantovi adresují. Poznámkový aparát měl uvádět při první citaci vždy úplné jméno autora i příslušného díla, teprve poté se měla diplomová práce uchýlit k citacím zkráceným.

V souvislosti s již zmíněnými mimořádnými jazykovými schopnostmi poskytuje diplomant vlastní překladové pasáže ze střední angličtiny a střední francouzštiny. Logicky si přitom uvědomil obtížnost hledání adekvátního překladu, např. v epizodách týkajících se lovectví a vrcholné dvorské kultury.

Pozoruhodná je podkapitola *Topoi pustiny a lesa*. S autorem lze plně souhlasit v tezi, že typickým prostorem pustiny na souši je v českých pramenech kombinace hor či skal a lesa. Ve *Vévodovi Arnoštovi* je topos pustiny amplifikován koncentrovanou izotopií lesního strádání. V „*pustinách*“, které jsou specifikovány jako „*hrozné hory, lesy*“ se opakuje motiv bloudění, špatná prostupnost a viditelnost. Symptomatický je výčet potravin, jež Arnošt a jeho družina postrádali v lesích a co naopak jíst museli, aby přežili.

K pozoruhodným dílčím závěrům dospívá Matouš Turek na s. 12 při rozboru skladby Jetřich Berúnský. Díky nové srovnávací edici pořízené Janem Honem mohl totiž sledovat, jak český autor pracuje s toposem lesa přítomným v německé předloze, totiž v Laurinovi. Ukázalo se, že některé zmínky o lese a zasazení do prostoru jsou prokazatelně dílem českého autora. Překladaři (nebo spíše adaptujícímu autorovi?) Jetřicha Berúnského zjevně velmi záleželo na tom, aby topika lesa byla v textu výraznější než v originále a sloužící v konečném důsledku k dramatizaci.

Řadu perspektiv pro interdisciplinární pojetí tématu otevírá kapitola pojednávající o lese a prokopské legendě (již s poukazem na výzkumy Petra Sommera, podle něhož Sázavský klášter nevznikl na „*pustině*“). Matouš Turek adekvátně upozorňuje na motiv zázračného lovu v příběhu o Julianovi v tzv. Olomouckých povídkách, souboru českojazyčných exemplů, která teprve čekají na komparativní výzkum v celoevropském kulturním kontextu. Oproti latinské předloze (*Gesta romanorum*) a jejímu horizontu, vybízejícímu k morálně-náboženské interpretaci, klade český text důraz na světské zaujetí fantastickým.

Úvahy o modifikaci narativní látky v jedné z Olomouckých povídek poměrně plynule přecházejí do zkoumání toposu zázračného lovu v prokopských legendách. Jak diplomant správně poznamenává na s. 18, jedině podrobná pozornost věnovaná vývoji

svatoprokopských textů může ukázat, jak lesní motivy postupně pronikaly do příběhů, kde pro ně byl topický potenciál. V této souvislosti zdůrazňuje váhu lesních motivů v tzv. *Vita maior*. Zajímavým zjištěním je, že se zde objevuje jeden zcela nový lesní motiv, ani vzdáleně neimplikovaný dosavadními kronikářskými zprávami: Prokopa tento text zobrazuje při osekávání větví v hustém, neprostupném lese. Obraz pracujícího Prokopa, který lesní pustinu kultivuje, přebírá z *Vita maior* i staročeská veršovaná legenda. Světcova práce směřuje ke kultivaci a ovládnutí lesního prostoru a jeho přetvoření pro potřeby lidské civilizace.

Kapitola 4 obsahuje analýzu motivu lesa v nejdelším veršovaném románu českého středověku, kterým je *Tristram a Izalda*. V této souvislosti upozornil Matouš Turek na zajímavé dělení prostoru lesa na část, která není *púšťí* a poté na tu, již naopak *púšťí* pramen nazývá. Jde o část vzdálenější, kde se vyskytuje zvěř. Fikční prostor „tristramovského“ lesa je tedy vnitřně diferencován. Pozoruhodná je rovněž skutečnost, že motiv opuštění cesty inspiroval českého autora k psychologizaci jednání služebníka, jehož myšlenky vytvářejí odkazem na vlky izotopii nebezpečné divočiny a topos pustiny tedy amplifikují.

Podnětným rovněž shledávám rozdíl mezi německy psanou předlohou a staročeskou verzí skladby v epizodě, kdy *Tristram a Izalda* musejí hledat útulek v lese. Kontrast lesního života s životem civilizované dvorské společnosti český autor zdůrazňuje několika rozšířeními. K obrazu „chleba neokusichu“ přidává staročeský básník další vymoženosti kultivované či kurtoazní společnosti, kterých se milencům nedostává, tedy „medu, vína ani piva“. Diplomant adekvátně hodnotí motivy, jež navozují v *Tristramovi a Izaldě* převrácení řádu. Les je v takových epizodách jakoby přenesen do dvorského světa, kde má být tradičně jediným přírodním prostorem uzavřená zahrada (epizoda s vlčí pastí u *Tristramova* lože, s.

37). Za zmínku stojí dělení cesty vedví na hranici lesa jakožto symbol nevratného rozhodnutí (připomeňme, že symbolický význam lesního okraje zaujímá důležité místo v teoriích francouzských historických antropologů proudu Annales v čele s Jacquesem Le Goffem).

Po zhodnocení obrazu lesa v Dalimilově kronice zařadil Matouš Turek cennou kapitolku nazvanou *anglické a francouzské lesy*. Zde si všímá nesmírně složité problematiky jednoho ze základních uměleckých děl evropské kurtoazní literatury, *Románu o růži* Guillaumea de Lorris a Jeana de Meung, který česká medievistika v soustředném (ne-li národoveckém) zahledění zatím navzdory obrovité interdisciplinární literatuře různých jazyků ponechává takřka bez povšimnutí. Přitom právě v tomto podmanivém díle najde čtenář klasický *hortus conclusus*, topos uzavřené zahrady nacházející se v blízkosti hradu či paláce. Znalost tohoto díla umožní např. kvalifikovaný rozbor *Knihy o vévodkyni* Geoffreyho Chaucera, sepsané nejspíš v letech 1368-1372 pro vévodu Jana z Gentu.

Chaucer ostatně sám částečně přeložil středofrancouzský *Román o růži* do angličtiny. Stěny komnaty, kde se vypravěč v jeho fikci probouzí, jsou příznačně popsány výňatky z tohoto mnohotvárného díla... Z hlediska lesa jako badatelského tématu je ovšem pozoruhodné, že vedle dvorské tradice inspirované francouzskými, latinskými a italskými vzory najdeme v Anglii 14. století ještě tradici druhou, domácí (zvláště na severu a severozápadě), jež se odlišuje formálně i sociálním kontextem. Diplomant uvádí, že se jedná o literaturu nižších sociálních vrstev, spojenou snad s drobným klérem, měšťany menších, severně položených měst, a především s „třídou zemanů“ držících půdu na severu Anglie a méně závislých na Londýnu. V této souvislosti si nemohu odpustit generační otázku: uniklo tedy slovo „třída“ po pětadvaceti letech z očištění, kam sice nepatří v řadě evropských jazyků, ale do něhož jej v češtině uvrhl politický vývoj přinejmenším na jednu badatelskou generaci?

Uvedu i konkrétní podnět pro diskusi při obhajobě diplomové práce: jak tedy tento termín vymezuje sám Matouš Turek?

Identifikace jednotlivých květin a druhů ptáků jakožto domácích, nikoli exotických (s. 46) je jistě pozoruhodným vodítkem. Otázkou ovšem je, zda liška a tchoř jsou pro středověkou civilizaci „škodnou“, byť zjištění, že tito živočichové chybějí v idealizovaném Chaucerově popisu, je samo o sobě zajímavé. Je samozřejmě otázkou dalšího výzkumu, do jaké míry lze lesní scénu *Sněmu tří věků* pokládat za realistickou.

Na takřka opačném pólu než *Sněm tří věků* stojí v českých zemích jen o malý stupínek známější trudnomyslná tvorba Karla Orleánského. Jeho básně, jak diplomant správně postřehl, pojímají les jako symbol či emblém. Za záslužný konečně pokládám i krátký rozbor nejmladší skladby korpusu, *Odhodlaného rytíře (Le Chevalier délibéré, 1483)*, veršované alegorie průběhu celého lidského života od mládí po smrt. Les zde slouží k topifikaci samotného cíle rytířova směřování, tedy smrti.

Závěr práce představuje stručné, ale z badatelského hlediska funkční shrnutí dosavadních výsledků práce. Nechybí kritické vymezení vůči monografiím matoucím literárněvědné pojmy (Klimek) a koncepční výhled do budoucna – o to důležitější, že Matouš Turek se chystá postoupit ve svém zkoumání lesa v interdisciplinární perspektivě a širokém evropském kontextu: příští badatelskou etapou bude doktorská práce pod dvojím vedením (FF UK – Université Rennes II, spoluškolitelka prof. Ferlampin-Ascherová). Jedna kritická poznámka poněkud na okraj: jistému spěchu při dokončování práce je nejspíš třeba připsat poměrně četné překlepy (např. „Mrakův dvůr“ v souvislosti s Tristramem a Izaldou).

Závěrem posudku: díky podrobnému srovnání konkrétních staročeských textových pasáží s jejich předlohami v jiných jazycích (středohornoněmčina, latina, střední francouzština) diplomová práce Matouše Turka na příkladu lesa zdařile demonstruje, že topoi nejsou ustálenými, neměnnými klišé, ale naopak procházejí intenzivními proměnami funkčními, obsahovými a tematickými. Matouš Turek prokázal, že si plně osvojil zásady historikovy práce. Osvědčil cit pro specifiku literárních pramenů, jež stále ještě někteří historikové mylně pokládají za doménu odborníků na dějiny literatury a tím redukuje historickou vědu na úzkou doménu politiky, diplomacie a státnosti. Přistoupil k nim tedy jako relativně zkušený medievista. Diplomová práce Matouše Turka překračuje v řadě ohledů požadavky běžně kladené na tento typ studentských prací. Rád ji proto doporučuji k obhajobě a v závislosti na jejím průběhu navrhuji hodnotit ji známkou výborně.

V Praze dne 17. 5. 2015

